

Бібліографічні посилання

1. Антипов В.І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю (теоретико-методологічне узагальнення) / В.І. Антипов. – Вінниця : ДП ДКФ, 2006.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Надійшла до редакції 13.10.2017

УДК 343.985

Хмеленко В.В.

здобувач

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ВИЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Аналізується сутність оперативно-розшукового запобігання злочинам та визначається місце оперативно-розшукового запобігання злочинам в системі протидії злочинності.

Ключові слова: *злочинність, злочин, протидія, оперативно-розшукове запобігання.*

Khmelenko V.V. Modern views on definition of operational-search crime prevention.

The article analyzes the essence of operational and investigative crime prevention and determines the place of operational-search crime prevention in the system of crime counteraction. Based on the analysis of modern scientific views on the definition of operational-search crime prevention, an ambiguous interpretation of this category was noted. It is noted that solving this problem is possible only by consolidating this definition in the Law of Ukraine "On Operational and Investigative Activity". Further development of the theoretical provisions of operational-search crime prevention, improvement of legal regulation, as well as continuous improvement of methods and techniques for the implementation of this type of activity by law-enforcement bodies is a necessary condition for successful crime prevention, and will also help increase the efficiency of law enforcement agencies in this area of work.

Keywords: *criminality, crime, counteraction, operational-search prevention.*

Постановка проблеми. Конституцією України перед державою поставлено завдання забезпечити громадську безпеку суспільства, належний правопорядок, гарантований захист правовими засобами конституційних прав та інтересів громадян, державних організацій та установ, громадських формувань, усіх приватних структур [1, Ст.1.]. Забезпечення зазначених конституційних цінностей можливо шляхом недопущення вчинення злочинів, тобто шляхом здійснення запобігання злочинності.

Одним із різновидів запобігання злочинам є оперативно-розшукове запобігання. На сьогодні, на жаль, не існує єдиного погляду щодо визначення поняття та змісту оперативно-розшукового запобігання злочинам. У теорії та практиці використовуються різні термінологічні визначення цієї категорії: “оперативно-розшукове запобігання”, “оперативно-розшукова профілактика”, “попередження”, “припинення” тощо.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Теоретико-правові проблеми запобігання злочинності присвячені роботи Г.А. Аванесова, А.І. Алексеєва, Ю.М. Антоняна, О.М. Бандурки, С.С. Галахова, В.В. Голіни, В.О. Глушкова, Л.М. Давиденка, І.М. Даньшина, О.М. Джузи, Е.А. Дідоренка, А.І. Долгової, А.Е. Жалінського, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, О.Г. Кальмана, І.І. Карпеця, Я.Ю. Кондратьєва, Н.Ф. Кузнецової, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, А.Г. Лекаря, В.В. Лунєєва, С.Г. Міщенко, П.П. Михайленка, О.М. Яковлєва та ін.

Питанням оперативно-розшукового запобігання злочинам присвячені роботи А.І. Алексеєва, О.М. Бандурки, В.В. Баранова, І.В. Бризгалова, С.С. Галахова, В.О. Глушкова, Е.А. Дідоренка, О.В. Кириченка, І.П. Козаченка, А.Г. Лекаря, В.С. Овчинського, С.С. Овчинського, Н.Є. Філіпенко, В.В. Шендрика, О.О. Юхна та ін.

Мета цієї статті – дослідити сутність оперативно-розшукового запобігання злочинам та з’ясувати місце оперативно-розшукового запобігання злочинам в системі протидії злочинності.

Виклад основного матеріалу. Протидія злочинності за своїм характером є правоохоронною діяльністю, яка розглядається як багато функціональне та різноаспектне поняття, що охоплює собою практично усі сфери державної діяльності.

Як зазначили О.М. Бандурка та Л.М. Давиденко, протидія злочинності охоплює як боротьбу зі злочинністю, так і боротьбу в сенсі її запобігання [2, с. 86]. Протидія злочинності в усіх її проявах, напрямках та формах лежить в основі кримінально-правової політики.

О.М. Бандурка та О.М. Литвинов визначають протидію злочинності як особливий інтегрований, багаторівневий об’єкт соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльність відповідних суб’єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочин-

ності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня [3, с. 45].

Завданнями протидії злочинності є: виявлення причин вчинення злочинів і умов, що їм сприяють; застосування заходів з усунення встановлених причин і умов або їх нейтралізації (блокування); виявлення осіб з протиправною поведінкою, що має тенденцію переростання у вчинення злочинів; корегуючий вплив на цих осіб з метою недопущення вчинення ними злочинів шляхом застосування індивідуально-профілактичних заходів; застосування заходів, направлених на зниження серед громадян ризику стати жертвами злочинних посягань; обмеження дії негативних явищ і процесів, супутніх злочинності; мобілізація всіх позитивних сил суспільства на створення атмосфери нетерпимості до будь-яких форм злочинної поведінки; усунення недоліків в діяльності суб'єктів протидії злочинності; підвищення ефективності діяльності з протидії злочинності [3, с. 73].

Основним напрямом протидії злочинності останнім часом визнається не покарання злочинців, а запобігання вчиненню злочинів. Значення запобігання злочинам як головного напрямку протидії злочинності визначається тим, що воно є найбільш гуманним та ефективним засобом забезпечення публічної безпеки та публічного порядку в країні.

А.Ф. Зелінський намагався знайти універсальну категорію, яка б адекватно відображала форми протидії злочинності, не пов'язані з кримінальним покаранням. Такою категорією він вважав попередження злочинів, як систему заходів, що вживає суспільство для того, щоб стримувати зростання злочинності і, за можливістю, знизити її реальний рівень шляхом усунення та нейтралізації її причин та умов, що їй сприяють [4, с. 130].

Як зазначав А.П. Закалюк, запобігання злочинності у буквальному розумінні означає діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів. Це коротке визначення відображає основну мету запобіжної діяльності – перешкодити вчиненню злочинів, скоротити їхню кількість і тим самим зменшити розміри злочинності. Запобігання злочинам має пряме значення щодо існуючої злочинності. По-перше, запобіжна діяльність щодо злочинності безпосередньо спрямовується не проти неї у тому вигляді (обсязі), в якому вона існує на теперішній час, а стосовно чинників, що її зумовлюють. Ця діяльність здійснюється, насамперед, з метою перервати дію останніх і тим самим перешкодити подальшому вчиненню злочинів, існуванню злочинності у сучасних параметрах та їхньому збільшенню. По-друге, злочинність дійсно є соціальним феноменом, що виявляється у кримінальній активності частини членів суспільства, на високому загальному рівні обумовлений певними об'єктивними соціальними явищами та передумовами, станом суспільних відносин, дії яких неможливо запобігти безпосередніми упереджувальними заходами [5, с. 318-319].

Запобігання злочинності є одним із напрямків кримінально-правової політики держави та яке складається з сукупності заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виконують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з

метою дискредитування злочинної поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності.

В.М. Куц та О.В. Кириченко зазначили, що більш вдалою у якості об'єднувальної категорії є “запобігання злочину”. Вона повинна об'єднувати поняття профілактики, попередження і припинення злочину, при чому саме в такій послідовності, яка характеризує, окрім іншого, і ступінь наближення діяння до його безпосереднього вчинення злочину. Після вчинення злочину розпочинається дія другого напрямку протидії злочинності – застосування кримінально-правових засобів впливу на неї, основним з яких залишається кримінальне покарання [6, с. 150-151].

Таким чином, запобігання злочинності є сформованою системою дій стосовно антисуспільних явищ та їх причинного комплексу з метою розширення тенденції зниження рівня і масштабів злочинності та знешкодження її коріння. Дії щодо запобігання злочинам спрямовані на окремі групи та конкретних осіб, які виконують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності.

Пріоритетним напрямом запобігання злочинам є оперативно-розшукове запобігання.

Як зазначив О.В. Кириченко, оперативно-розшукове запобігання злочинам ОВС – це діяльність оперативних підрозділів ОВС, яка спрямована на своєчасне виявлення та усунення (нейтралізацію) причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки за допомогою як гласних, так і негласних оперативно-розшукових сил, засобів та методів. Складовими запобігання злочинам оперативними підрозділами ОВС є: 1) виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, здійснення заходів для їх усунення або нейтралізації; 2) виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, та вплив на них з метою недопущення вчинення злочину; 3) попередження злочинів на стадії виникнення злочинного наміру до початку посягання; 4) припинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки (готуванні чи замаху на злочин) [7, с. 172].

О.О. Юхно визначає оперативно-розшукове запобігання злочинам ОВС як систему оперативно-розшукових і управлінсько-службових дій, здійснюваних гласно і негласно працівниками оперативних підрозділів ОВС з метою виявлення і запобігання злочинам, що замислюються або готуються, виявлення, припинення і розкриття злочинів на стадії замаху, установлення і викриття оперативно-розшуковими засобами осіб, які їх готують, вчиняють або вчинили, своєчасний розшук злочинців та осіб, що безвісті зникли [8, с. 40].

В.В. Шендрік зазначив, що предметом інституту оперативно-розшукового попередження злочинів є суспільні відносини, пов'язані із застосуванням комплексу методів, сил і засобів в оперативно-розшукових заходах, спрямованих на ліквідацію причин та умов вчинення злочинів, недо-

пущення вчинення задуманих злочинів та припинення злочинної діяльності на етапі приготування і замаху [9, с. 26].

Н.Є. Філіпенко вважає, що попередження та профілактика повинні використовуватися як синоніми для характеристики діяльності, метою якої є недопущення (упередження) вчинення злочину, а для узагальнення таких видів діяльності як “запобігання”, “профілактика”, “виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів” пропонує використовувати термін “попередження” [10, с. 23].

Слід зазначити, що на сьогодні правове регулювання оперативно-розшукового запобігання злочинам є недосконалим.

Згідно зі ст.1 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, завданнями оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [11].

Таким чином, оперативно-розшукова діяльність представляє собою діяльність спеціально уповноважених державних органів законодавчої, виконавчої та судової влади та оперативних підрозділів у межах їхньої компетенції по виконанню покладених на них обов’язків та пошуку і фіксації фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, з метою отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [12, с. 47].

Зі змісту ст.1 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” випливає, що одним із завдань оперативно-розшукової діяльності є припинення правопорушень. У свою чергу, згідно з п.1 ч.1 ст.7 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, одним із обов’язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є вживання необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень [11].

Слід зазначити, що відповідно до Настанови про діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів, затвердженої наказом МВС України від 25.06.2001 №507 (на сьогодні наказ втратив чинності – В.Х.), попередження злочинів органами і підрозділами внутрішніх справ України визначалося як вид діяльності працівників органів та підрозділів внутрішніх справ щодо виявлення, послаблення впливу та нейтралізації дії причин і умов, які сприяють їхньому вчиненню, вживання заходів до осіб, поведінка яких свідчить про високу імовірність скоєння ними злочину. Забезпечення активного залучення громадськості до цієї роботи, інформування населення про засоби і способи правомірного захисту від злочинних посягань [13]. Наприклад, основ-

ними обов'язками підрозділів карного розшуку із запобігання злочинам є: виявлення причин й умов, що сприяють вчиненню злочинів; виявлення осіб, які готують або висловлюють намір вчинити злочин, та вжиття заходів оперативно-розшукового характеру до цих осіб для відмови їх від вчинення злочину; при виявленні ознак готування до злочину здійснення документування цих протиправних дій для подальшого реагування; разом з іншими підрозділами органів Національної поліції вжиття заходів до усунення умов, які сприяють готуванню до злочину, забезпечення безпеки осіб та майна, відносно яких можливе злочинне посягання, інших запобіжних заходів, що виключають можливість вчинення даного злочину; інформування органів державної влади про виявлених підлітків зі стійкою протиправною поведінкою для вжиття до них заходів профілактичного впливу; ведення оперативно-розшукової роботи з попередження і припинення злочинів неповнолітніми та ін.

Висновки. Таким чином, аналіз сучасних наукових поглядів на визначення оперативно-розшукового запобігання злочинам дають підстави стверджувати про неоднозначне трактування цієї категорії. Вирішення цієї проблеми можливо лише шляхом закріплення цього визначення в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Подальша розробка теоретичних положень оперативно-розшукового запобігання злочинам, вдосконалення правового регулювання, а також постійне вдосконалення методів і прийомів щодо здійснення цього виду діяльності правоохоронними органами є необхідною умовою успішної протидії злочинності, а також сприятиме підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів за цим напрямком роботи.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. — Ст. 141.
2. Бандурка О. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: [монографія] / О. М. Бандурка, Л. М. Давиденко. – Х. : Гос. спец. изд-во “Основа”, 2003. – 368 с.
3. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: [монографія] / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2011. – 308 с.
4. Зелінський А. Ф. Кримінологія : навч. посібник / А. Ф. Зелінський. – Х. : Рубікон, 2000. – 240 с.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Кн.1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім “Ін Юре”, 2007. – 424 с.
6. Куц В.М. Неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці (кримінально-правова характеристика та заходи протидії) : монографія / В. М. Куц, О. В. Кириченко. – К.-Х. : Харків юридичний, 2006. – 212 с.
7. Кириченко О. В. Значення оперативно-розшукового запобігання злочинам органами внутрішніх справ України / О. В. Кириченко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – Спеціальний випуск № 2. – С. 166-175.
8. Юхно О. О. Теорія та практика оперативно-розшукового запобігання злочинам органами внутрішніх справ : монографія / О. О. Юхно. – Одеса : Інтерпринт, 2010. – 368 с.
9. Шендрик В. В. Попередження злочинів оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України : автореф. дис. докт. юрид. наук / В. В. Шендрик. – Х : Харк. нац.

ун-т внутр. справ, 2012. – 39 с.

10. Філіпенко Н.Є. Основні завдання оперативно-розшукового попередження злочинів // Проблеми профілактики злочинності оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: Тези доповідей науково-практичної конференції / Н.Є. Філіпенко. – Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – С.20-26.

11. Закон України від 18.02.1992 “Про оперативно-розшукову діяльність” // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303 (з наступними змінами та доповненнями).

12. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина 1 : підруч. / О. М. Бандурка. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.

13. Наказ МВС України від 25.06.2001 № 507 “Про затвердження Настанови про діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів” (втрапив чинності).

Надійшла до редакції 21.11.2017

УДК 343.985

Чаусов Д.Ю.

ад'юнкТ

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Висвітлено деякі аспекти розслідування незаконного позбавлення волі та викрадення людини. Акцентовано увагу на способах вчинення незаконного позбавлення волі та викрадення людини як елемента криміналістичної характеристики.

Ключові слова: *незаконне позбавлення волі, викрадення людини, спосіб вчинення злочину, тактичне забезпечення, слідча (розшукова) дія.*

Chausov D.Yu. Ways of commitment of illegal imprisonment and kidnapping as element of forensic description. The scientific article is devoted illumination of some aspects of unlawful imprisonment and kidnapping committed. Attention is accented on the methods of illegal imprisonment and theft of man as to the element of criminalistic description.

Criminalistics description of any crime consists of row of elements. Constituents are marked depending on position of author and corresponding empiric data can change both qualitatively, and in number. At the same time, the mandatory member of criminalistics description is a method of commission of crime. In fact his researches are necessary for establishment of face of criminal, effective realization of separate inquisitional (of criminal investigation) actions, advancement of criminalistics versions, realization of criminal investigation events and others like that. In addition, without him it is impossible to investigate the objective side of criminal offence.

Investigation of illegal imprisonment and theft of man in most cases is characterized the